

**TROLLVISER OG KJEMPEVISE - BERGTAKINGSVISE,
HEILAGVISE, RIDDARVISER OG DYREVISER**

VOKAL FOLKEMUSIKK I

TROLLVISER OG KJEMPEVISE – BERGTAKINGSVISE, HEILAGVISE, RIDDARVISER OG DYREVISER

Norske folkeviser

Til ekte folkeviser reknar vi som oftast berre dei fortellande (episke) visene frå mellomalderen, men nokre nyare viser blir stundom tekne med mellom folkevisene. Ein stor del av desse siste er av humoristisk karakter.

Det som er mest typisk for dei norske folkevisene frå mellomalderen er det ein kan kalle trollviser. Dei skildrar gjerne ei ferd til trolleheimen eller trollebotnen, slik er det t.d. i visa om Åsmund Frægdegjæva. Mange viser bygger på norrøne soger, det er fortellinger som har fått si litterære form i mellomalderen. Emnet for slike soger kan vere norrønt, men vi har også i vår mellomalderlitteratur ei rekke omsette, romantiske soger. Slik finn vi at folkevisene både bygger på heimleg tradisjon og på kulturlån utanfrå.

Det er livet i mellomalderen som er skildra i visene, og fleire viser fortel om historiske hendingar. Av eigentlege historiske viser har vi likevel berre få. Dei vi har, går om hendingar kring år 1300. Det historiske grunnlaget er ofte så omlaga og så blanda med dikt at ein stundom kan ha vanskar med å kjenne att dei hendingane som visa fortel om, for visene bøyjer hendingane inn under lovene for eit diktverk. I Norden kom folkevisa opp

saman med riddarlivet, og det var derfor naturleg at mange viser henta emne derifrå. Men sidan riddarlivet aldri vann inngang fullt ut i Noreg, er dei fleste av riddarvisene i norsk tradisjon av dansk og svensk opphav. Men dei har tidleg natt til oss og vunni seg heimstadrett der. Som oftast er dei omsette til bygdamål.

Dei visene vi kallar kjempeviser er av ein annan karakter, og desse visene bygger i det meste på gammal norsk tradisjon, tru og tenkemåte. Helten eller kjempa syner finsleg framferd, vågemot og offervilje. Visene fortel nok om mangt vilt og uhyggeleg, men dei mjukare strengene tonar attom og døyver det harde. Til desse visene hører m.a. «Heming og Harald kongien» og «På Dovrefjell i Norge».

Folkevisene lærer oss korleis folk tenkte og trudde i mellomalderen. I heilagvisene møter vi katolisismen, som er rette trua for folka i folkevisene. Til denne gruppa hører vår finaste folkevise, visjonsdiktet Draumkvædet. Visa om Stolt Margjít hører også hit, det er av dei visene som har komi utanfrå.

Men sterkare enn religiøs tru i folkevisene, er dei folkelege truene og førestillingane. Kring mennesket var det etter folketrua ei anna verd,

der det budde mange slag overnaturlege vette, risar og gygrar, bergekonge, alvefolk og haugebonde, nykk og havfri. Alle desse representerer makter som er farlege for mennesket. Mennesket kan gå under i kampen, men det kan også vinne over vettet. Ei urikkande lagnadstru ligg alltid attom.

Folkevisene var sangne, derfor er versemålet fritt. Det finst både to-lina og fir-lina strofer. Dei har enderim, men det krevst berre assonans.

Til strofen hører det jamt eit omkvede, ei eller fleire versliner som blir tekne oppatt ved alle strofene. Omkvedet kan anten vere teki or lyriske innleiingsstrofar til sjølv den fortellande visa – eller det med få ord kan gi grunnstemminga i visa. Fleire viser har ei lyrisk innleiing som fell utanfor sjølv viseemetnet, det heng saman med folkevisedansen. Både folkevisa og dansen som høyrdet til var noko nytt i vår nordiske kulturkrins.

Dei norske folkevisene har ofte sprang i handlinga, dei toppar seg i visse episodar som er livfullt utmåla. I slike einskilddrag er det noka sterkt og storfelt, ofte originalt.

Folkevisene viser den litterære kulturen vi hadde i mellomalderen. Dei har derfor verdi både som kunstverk og som historisk minne.

/Olav Bø

BERGTAKINGSVISE

**Brita Bratland (1910–1975),
Vinje, Telemark, vokal**
01. Venelite og Bergekongen
Opptak: 09.09.1958, Edland, Vinje.

HEILAGVISE

Brita Bratland, vokal
02. Stolt Margjitt
Opptak: 04.06.1959, Edland, Vinje.

RIDDARVISER

Brita Bratland, vokal
03. Liti Kjersti som stalldreng
Opptak: 05.06.1959, Edland, Vinje.

**Signe Liestøl (1890–1972),
Vinje, Telemark, vokal**
04. Far og dotter
Opptak: 01.11.1954, studio, Oslo.

DYREVISER

**Gunvor Uleberg (1891–1983),
Åseral, Vest-Agder, vokal**
05. Tor Brynjulf og fluga
Opptak: 23.04.1957, studio, Kristiansand.

**Aslak Høgetveit (1912–2006),
Vinje, Telemark, vokal**
06. Reven og bjørnen
Opptak: 17.10.1954, studio, Oslo.

**Edvard Ruud (1907–2001),
Elgsnes, Troms, vokal**
07. Kråkevisa
Opptak: 09.12.1958, studio, Tromsø.

**Rønnaug Vangen (1898–1988),
Lom, Gudbrandsdalen, vokal**
08. Låvgrisen
Opptak: 26.10.1958, studio, Tromsø.

**Jens Røynlid (1899–1989),
Åseral, Vest-Agder, vokal**
09. Den store stuten
Opptak: 12.10.1955, Setesdal.

TROLLVISER

**Høye Strand (1891–1972),
Ytre Seljord, Telemark, vokal**
10. Åsmund Frægdegjæva
Opptak: 09.05.1938, studio, Oslo.

Gunvor Uleberg, vokal
11. Heimo og Nykken
Opptak: 23.04.1957, studio, Kristiansand.

**Ingebjørg Liestøl (1900–1996),
Åseral, Vest-Agder, vokal**
12. Nykken han sette seg på ein stein
Opptak: 12.10.1955, Espeli, Åseral.

Rønnaug Vangen, vokal
13. Horpa
Opptak: 12.09.1958, Bøverdalen.

KJEMPEVISA

Brita Bratland, vokal
14. På Dovrefjell i Norge
Opptak: 04.06.1959, Edland, Vinje.

RIDDARVISE

Edvard Ruud, vokal
15. Lagje og Jon
Opptak: 09.12.1958, studio, Tromsø.

Norwegian ballads

We usually regard the “folkeviser”, the ballads proper. As being the narrative epiclyrical ballads from the Middle Ages, but sometimes we also include some songs of a more recent date. Many of these songs are of a humorous character.

The most characteristic specimens among the Norwegian medieval ballads are the so-called “trollviser” (songs about trolls). Generally they tell about a journey to “Trolleheimen” or “Trollebotnen” (the home of the trolls) as is the case in the ballad about Åsmund Frægdagjeva. Many ballads have taken their theme from old Norse sagas, stories which developed their literary form during the Middle Ages. The topic of these sagas may be Norse, but in our literature from the Middle Ages there are also several translated, romantic sagas. Thus we find that the ballads are based on local tradition as well as on cultural loans from abroad.

The ballads tell about life in the Middle Ages and some of them describe historical events. There are, however, only a few real historical ballads: these refer to events about 1300. The historical foundation is, however, frequently transformed or confused with fiction to such a degree that it is sometimes difficult to identify the events described. This is the result of a free use of poetic licence.

In Scandinavia the ballad grew up simultaneous-

ly with the medieval system of knighthood, and thus it was only natural that many ballads took their theme from the life of chivalry. But since the system of knighthood never won full admittance in Norway, most ballads of chivalry in Norwegian tradition are of Danish or Swedish origin. However, they soon reached Norway and settled there, frequently being translated into dialects. The ballads called “Kjempeviser” (songs about giants) are of another character and are mostly founded on old Norwegian tradition, faith and way of thinking. The hero or the giant behaves nobly, he is bold and self-sacrificing. Certainly the ballads describe rather wild and savage adventures, but underneath milder tones are heard, softening the hard. Among ballads of this kind are, for instance, “Heming og Harald Kongjen” (Heming and King Harald) and “På Dovrefjell i Norge” (In the Dovre mountains in Norway).

The ballads tell how people thought and believed in the Middle Ages. In the “heilagviser” (holy songs) we meet Catholicism the only true religious faith to the people of the ballads. In this group we find our finest ballad, the visionary poem “Draumkvædet” (Dream Lay). In this group we also include the ballad about “Stolt Margit” (Proud Margit), which is one of the ballads imported from abroad.

However, popular faith and popular ideas are

stronger in the ballads than religion. According to popular conception there is another world outside the human world which is inhabited by supernatural beings of many kinds, giants and giantesses, mountain kings, fairies and hillfolk, Nixie and mermaid. They represent forces dangerous to mankind. Humans may be destroyed in the struggle, but they may also conquer these supernatural beings. The ballads always contain a convinced fatalism. The ballads were sung, therefore the metre is rather free. There are two-lined as well as four-lined verses. They have terminal rhyme, although assonance between the rhyming words is sufficient. The stanza generally has a refrain, one or more lines, which is repeated after each verse. The refrain may be taken from lyrical stanzas forming an introduction to the narrative

ballad proper – or it may express the main mood of the ballad in a few words. Several ballads have a lyric introduction which falls outside the ballade theme itself: this has connection with dancing to ballads. A ballad with its own dance was something new in Scandinavian civilisation.

Norwegian ballads are often somewhat disconnected, they show breaks in the action and concentrate upon certain decisive episodes which are vividly depicted. These parts of a ballad have the imprint of something strong and great, often highly original.

The ballads bear witness to our literary culture in the Middle Ages and are of great artistic and historical value.

/Olav Bø

ORIGINALUTGJEVING

Redaktør og produsent: Rolf Myklebust

Opp­tak: NRK 1938–1959

Tekst: Olav Bø

Framside / Cover front: «Tømmerkongen» måla av / painting by Erik Werenskiold

Utgjeve av RCA Victor i samarbeid med NRK

NYUTGJEVING

Redaktør og produsent: Gunn Sølv Gausemel, NRK

Prosjektleiar: Frode Rolandsgard, ta:lik

Lydrestaurering og mastering: Terje Hellem, NRK

Grafikar: Eva Karlsson

Økonomisk støtte: Norsk kulturråd og Rådet for folkemusikk og folkedans

Takk til tidl. programsekretær i NRK Lisa Halvorsen for konsulenthjelp.

78 plater, EP- og LP serien «Norsk folkemusikk» vart utgitt av NRK og plateselskapet RCA mellom 1953 og 1974. Nyutgjevinga av serien blir gjort av NRK og plateselskapet ta:lik, i samarbeid med Arne Bendiksen records.

The series “Norsk folkemusikk” comprises a number of 78s, Eps and LPs released by the NRK and RCA Records between 1953 and 1974. The recordings by Brita Bratland, Signe Liestøl, Gunvor Uleberg, Aslak Høgetveit, Edvard Ruud, Rønnaug Vangen, Jens Røynlid, Høye Strand and Ingebjørg Liestøl released as LP in 1968 (NERA LPNE 5).

